

Andrej RAHTEN, *Pozabljeni slovenski premier. Politička biografija dr. Janka Brejca (1869-1934)*, Mohorjeva založba, Celovec – Ljubljana – Beč 2002., 344 str.

Znanstveni rad dr. Andreja Rahtena, pripadnika najmlađe generacije slovenskih povjesničara, nije nepoznat stručnoj javnosti u Hrvatskoj. U svojim brojnim dosad objavljenim radovima dr. Rahten obrađuje teme iz povijesti slovenskog naroda u posljednjim godinama postojanja starodrevne Austro-Ugarske Monarhije i prvom desetljeću novonastale Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U središtu njegove istraživačke pozornosti nalazi se Slovenska ljudska stranka, politička sastavnica Slovenskoga katoličkog pokreta. (Vidi: *Slovenska ljudska stranka v dunajskom parlamentu*, Celje, 2001.; *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini*, Ljubljana, 2002.) Nova knjiga dr. Rahtena nastavak je njegovih istraživanja o djelovanju slovenskih političara katoličke provenijencije.

Dr. Janko Brejc ulazi u red najznačajnijih slovenskih političara na početku XX. stoljeća. Nakon završetka studija prava u Beču, mladi je Brejc našao prvo namještenje kao perovođa (pripravnik) u odvjetničkoj pisarni dr. Ivana Šusteršiča, istaknutoga katoličkog političara. Ušavši u politički život cislitavskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije kao zastupnik u kranjskom pokrajinskom saboru, Brejc se borio za uvođenje općega i jednakog izbornog prava. Nakon izbijanja osobnih nesuglasica između njega i dr. Šusteršiča, preselio se u Celovec (Koruška), gdje je otvorio vlastiti odvjetnički ured. U novoj je sredini dr. Brejc odmah započeo borbu za ravnopravnost slovenskog jezika na mjesnim sudovima. Zbog zalaganja za jezičnu ravnopravnost, njegovi su ga politički protivnici iz redova njemačkih narodnjaka proglasili - «kranjskim huškačem». Zahvaljujući svom velikom profesionalnom ugledu, Brejc je preuzeo vodstvo svih katoličko-političkih i gospodarskih udruga koruških Slovenaca. Kada je 1909. godine došlo do ujedinjenja slovenskih katoličkih političkih organizacija u jedinstvenu Sveslovensku ljudsku stranku, bio je imenovan za njezinog potpredsjednika. U traženju optimalnih političkih rješenja za slovenski narod unutar granica Monarhije, vodstvo stranke je kratkotrajno stupilo u uži savez sa Strankom prava u Hrvatskoj. U politički uzburkanim vremenima pred izbijanje Prvoga svjetskog rata Brejčeva je stranka postala jedna od najjačih političkih snaga u južnoslavenskim zemljama Monarhije. Tada se kao glavni cilj slovenskih katoličkih političara isticalo nastojanje oko preuređenja dualistički ustrojene Monarhije na trijalističkom načelu, tj. moguće ujedinjenje južnoslavenskih zemalja Monarhije u jednu posebnu državnu pravnu jedinicu. U nastojanjima oko ostvarenja ove zamisli posebnu je ulogu imalo hrvatsko državno pravo, jedno od temeljnih načela pravaškog nauka. Svršetak Prvoga svjetskog rata u nepovrat je odnio državu Habsburgovaca, a južnoslavensko je pitanje riješeno na temelju «narodnog načela», jedne od glavnih točaka iznesenih u «Svibanjskoj deklaraciji» Jugoslavenskog kluba u bečkom Carevinskom vijeću, najprije unutar granica kratkotrajne Države Slovenaca, Hrvata i Srba, odnosno nešto kasnije utemeljene Kraljevine SHS. U novonastalim državno-političkim okolnostima, neposredno nakon raskida svih državnopravnih sveza Države SHS s Carevinom Austrijom i Kraljevinom Ugarskom, dr. Brejc je bio na važnoj dužnosti ministra unutarnjih poslova u Narodnoj vladi za Sloveniju. Vrhunac njegove političke karijere bilo je imenovanje za predsjednika slovenske Pokrajinske vlade. Usprkos njegovih nastojanja da se ostvari ideal ujedinjenja svih slovenskih zemalja, u tome nije uspio. Razočaravajući ishod korušskog referenduma za Slovenec bio je uzrokom Brejčeve ostavke na mjesto predsjednika slovenske vlade. U nastavku svoga političkog djelovanja dr. Brejc se neumorno zalagao za očuvanje slovenske autonomije i odlučno suprotstavljao centralističkim nastojanjima

velikosrpskih vlasti u Beogradu. Nije nevažno naglasiti da je dr. Brejc svoju političku borbu za samosvojnost slovenskog naroda čvrsto povezao s obranom vrijednosti katoličke vjere, koja se našla ugroženom u novonastalom jugoslavenskom vjersko-političkom okruženju.

U svom naumu da rasvjetljavanjem Brejčeva političkog portreta u odsudnim danima moderne slovenske povijesti sagleda i djelovanje Slovenske ljudske stranke, dr. Rahten je u potpunosti uspio. Rezultati njegova znanstveno-istraživačkog truda nisu obogatili samo slovensku historiografiju, nego su postali referentna točka i za razumijevanje dijela hrvatske povijesti. Naime, zahvaljujući prije svega djelovanju Hrvatskoga katoličkog pokreta, čedu dr. Antona Mahniča (Antuna Mahnića), slovenskog svećenika i kasnijega krčkog biskupa te gorljivog borca za pobjedu katoličkog svjetonazora nad tadašnjim liberalnim idejama, slovenska je i hrvatska katolička elita, u jednom kraćem vremenskom razdoblju, nastojala zajednički izbjeći svim pogibeljima koje su se skrivale u jugoslavenskom ideološkom i političkom labirintu.

ZLATKO MATIJEVIĆ

Kosta NIKOLIĆ, *Komunisti u Kraljevini Jugoslaviji. Od socijal-demokratije do staljinizma 1919.-1941.*, LIO-Gornji Milanovac, Centar za savremenu istoriju Jugoistočne Evrope, Beograd 2000., 195 str.

Komunistička ideologija te sustav vlasti koji su komunisti uspostavili u zemljama istočne i jugoistočne Evrope nakon završetka Drugog svjetskog rata još uvijek predstavljaju neiscrpno područje istraživanja povijesne znanosti. Ova činjenica posebno dobiva na težini imamo li na umu sve posljedice više od polustoljetne komunističke vladavine, totalitarnog sustava, koji je i historiografiju, tako često, znao upregnuti u svoja kola. Knjiga istaknutog srbijanskog povjesničara Koste Nikolića obrađuje razdoblje u kojemu su komunisti, u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji od pripadnika raznih socijal-demokratskih grupacija prerasli u "partiju profesionalnih revolucionara" boljševičkog tipa.

Knjiga je podijeljena u deset poglavlja, a autor počinje s utvrđivanjem ideoloških korijena jugoslavenskog komunizma ("Izvori jugoslovenskog komunizma"). Oni leže u Lenjinovu tipu marksističke ideologije. Njegova osnovna karakteristika je u zaključku da "radnička klasa ne može dostići klasnu svest" (14.), tj. ona je radničkoj klasi mogla biti donesena samo "spolja". Tu ulogu na sebe mora preuzeti revolucionarna partija (partija revolucionara), tajna organizacija sa zavjereničkim namjerama. Takvu organizaciju karakterizira (s kobnim posljedicama za budućnost), uz konspirativnost, odustajanje od svih demokratskih načela (pri izboru vodstva, članova i sl.) te odvajanje od radničke klase i njezino podvrgavanje. Drugi izvor jugoslavenskog komunizma, prema autoru, leži u ideološkoj misli raznih socijal-demokratskih frakcija, pri čemu autor posebno izdvaja srbijanske socijaldemokrate kao najvažniju skupinu. Pobjeda ideje dolaska na vlast uz pomoć radikalnog prevrata (revolucija) u njihovim redovima imala je odlučujuće značenje za daljnji razvitak komunističkog pokreta u Kraljevini Jugoslaviji.

Drugi dio autor je naslovio *Legalna KPJ*. U njemu se autor bavi razdobljem djelovanja Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) do zakonskih zabrana (Zakon o zaštiti države, Obznana) koje su komuniste potjerale u ilegalu. Unatoč protivljenju svim